

Ar vis dar baiminamasi dvikalbystės / daugiakalbystės? Metodinė rekomendacija dvikalbių / daugiakalbių vaikų tėvams

Parengė dr. Eglė Krivickaitė-Leišienė – Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Lituanistikos katedros lektorė, Tarpkultūrinės komunikacijos ir daugiakalbystės tyrimų centro jaunesn. mokslo darbuotoja, VŠĮ „Smalsūs šnekučiai“ vadovė. El. paštas: e.krivickaite@hmf.vdu.lt; eglekriv@gmail.com

2018-07-18

Ilgą laiką, net iki XX a. pr. į dvikalbystę buvo žiūrima neigiamai. Bijota, kad dviejų kalbų mokėjimas vaikams gali sukelti sumaištį, nepasitikėjimą savimi, žaloti vaiko psichiką ir gebėjimą išmokti vieną kalbą.

Netgi tuo metu atliktų tyrimų rezultatai rodė, kad dvikalbiai vaikai yra žemesnio intelekto ir jų kalbos suvokimas yra kur kas prastesnis nei vienkaltųjų. Tokios išvados buvo teigiamos remiantis tuo, kad dvikalbių vaikų žodynas yra mažesnis, dvikalbiai vaikai lėčiau išmoksta naujus žodžius, lėčiau įsisavina gramatikos taisykles, dvikalbių vaikų raštingumo gebėjimai yra kur kas prastesni nei bendraamžių vienkaltųjų vaikų.

Vėliau dauguma šių tyrimų išvadų buvo sukritikuota, dažniausiai dėl tyrimų metodologijos netinkamumo. Dvikalbystės / daugiakalbystės reiškinys domina skirtingų sričių specialistus: kalbininkus, psichologus, sociologus, edukologus ir kt., todėl galimi įvairūs ir skirtingais aspektais vertinami požiūriai.

Tai pačiai dvikalbystei / daugiakalbystei aptarti galima iškelti daug svarbių, atsakymus nulemiančių klausimų: dėl kokių priežasčių tampa dvikalbiais?; kaip gerai reikia mokėti dvi kalbas, kad žmogus būtų laikomas dvikalbiu?; kokią įtaką turi vienos kalbos dominavimas?; kokiomis situacijomis vartojamos skirtingos kalbos ir ką tai lemia?; koks procesas vyksta vaikams mokantis daugiau nei vieną kalbą?; kaip ir kada vaikas pradeda suvokti, jog kalba dviem kalbomis?; etc.

Svarbu suvokti: dvikalbis vaikas – tai nėra lygu dviem vienkaltiesiems

- Dvikalbių / daugiakalbių vaikų mokamų kalbų žodynai yra šie tiek mažesni nei viena kalba šnekančių vaikų. Svarbu nepamiršti, kad kai vaikas mokosi dviejų kalbų, jo laikas dalijamas dviem kalboms (o kalbantis viena kalba – visą laiką ir dėmesį skiria tik vienai kalbai). Be to, jei skaičiuojamas bendras abiejų kalbų žodžių skaičius, tuomet dvikalbiai / daugiakalbiai vaikai „laimi“ – dažniausiai jų žodyno apimtis yra vienoda arba net didesnė nei vienkaltųjų vaikų.
- Dauguma dvikalbių / daugiakalbių vaikų kalbėti pradeda šiek tiek vėliau, tačiau, nepaisant to, pirmieji

žodžiai ištariami panašiu laiku kaip ir vienkaliai.

- Dvikalbiams/ daugiakalbiams prireikia daugiau laiko įsiminti gramatikos taisykles. Tačiau gramatikos dėsningumus tiek dvikalbiai/ daugiakalbiai, tiek vienkaliai vaikai perima vienodai ir daro panašias klaidas (pvz., daro tokias pačias žodžių tvarkos sakinyje klaidas).
- Dvikalbiai / daugiakalbiai vaikai gali šiek tiek lėčiau „surasti“ tinkamą žodį objektui pavadinti ir lėčiau sureaguoti į sakomus dalykus. Nustatyta, kad tik išgirdus pirmuosius tariamo žodžio garsus, žmogaus smegenys iškart į tai reaguoja – pradeda „spėlioti“ ir „ieškoti“ žodžio bei jo reikšmės turimame žodyne. Pavyzdžiui, išgirdus pirmuosius žodžio labas garsus, smegenys „prabėga“ galimus variantus, kurie prasideda panašiai: labai, lapas ir pan., kol galiausiai „suranda“ tinkamą žodį ir jo reikšmę. Taip veikia visų žmonių smegenys, todėl natūralu, kad kalbos apdorojimo procesas dvikalbių / daugiakalbių smegenyse gali užtrukti šiek tiek ilgiau nei vienkalių, nes žodžių „paieška“ vyksta iš dviejų skirtingų kalbų žodynų.
- Kai dvikalbių / daugiakalbių vaikų kalbos raida yra vertinama tik pagal vienos kurios nors vaiko vartojamos kalbos duomenis, daugumos jų kalbos įvertinimo rezultatai atitinka vienkalių vaikų, turinčių kalbos sutrikimą, rezultatus. Siekiant objektyviai įvertinti dvikalbio vaiko kalbos raidą, siūloma tikrinti abi vaiko vartojamąsias kalbas ir įsigilinti į jų vartojimo ypatybes (nustatyti dominuojančią kalbą, namų kalbą, įvertinti kalbų santykį ir pan.

Kaip elgtis tėvams?

- Yra keletas „strategijų“, kaip ugdyti vaiko dvikalbystę/ daugiakalbystę. Vienas iš dažniausiai taikomų – tėvai su vaiku bendrauja savo gimtąja kalba – „vienas asmuo – viena kalba“ (jei tėvų gimtosios kalbos yra skirtingos). Pavyzdžiui, mamos gimtoji kalba yra lietuvių kalba, ji su vaiku kalba tik lietuviškai (kaip ir seneliai ar kiti artimieji iš mamos pusės), o tėčio gimtoji kalba – vokiečių kalba, jis su vaiku kalba tik vokiškai (kaip ir seneliai ar kiti artimieji iš tėčio pusės) ir pan. Jei abu tėvai su vaiku kalbės savo gimtosiomis kalbomis, vaikas abi šias kalbas išmoks vienu metu, vaiko smegenys geba abi kalbas „apdoroti“. Tai viena iš populiariausių ir psichologų, psicholingvistikų siūlomų kalbos strategijų. Vaiko sąmonėje kalba iš pradžių siejama su kalbančių asmeniu (mama ir tėčiu, broliu, kitais šeimos nariais), vėliau pradeda formuotis atskirtos lingvistinės sistemos (žr. kalbų įsisavinimo stadijos), kuriomis vėliau vaikas gali remtis.
- Kita strategija – „viena aplinka – viena kalba“. Tai reiškia, kad namuose su vaiku kalbama viena kalba, pavyzdžiui, lietuviškai, o už namų ribų – kita kalba, pavyzdžiui, angliškai.
- Bet kurią strategiją pasirinkus – svarbus jos laikytis; nereikėtų strategijų keitinėti.
- Svarbu vaiką skatinti / sukurti norą vartoti kalbas (turėti skirtingomis kalbomis šnekančių draugų, lankyti giminaičius, su kuriais galėtų bendrauti ir pan.).
- Kiekvienam iš tėvų siūloma su vaiku kuo daugiau ir įvairesnėmis temomis bendrauti, kad vaikas išgirstų daugiau žodžių kiekviena kalba. Nepamirškite, kad vienam objektui įvardinti, vaikas turi išmokti bent du skirtingų kalbų žodžius.
- Jei pastebėjote, kad vaikui trūksta žodžių, daro gramatinių klaidų, siūloma vaikui to neakcentuoti ir nekritikuoti, o padėti žodyną turtinti kasdieninėje buitinėje veikloje (pvz., apibūdinti, ką matote aplink, kai važiuojate ar einate iš darželio ar mokyklos namo; pasikalbėti apie matytus filmukus ar skaitytas knygas; parduotuvėje vardinti produktus ir pan.). Taip pat, kai vaikas netaisyklingai pasako žodį ar sakinį, nereikėtų skubėti jo taisyti, galima jo to paties perklausti žodį ar sakinį pavartojus taisyklingai.
- Jei vaikas atsisako bendrauti viena iš kalbų, pavyzdžiui, mamai, kuri kalba lietuviškai, vaikas atsako angliškai. Mama neturėtų pasiduoti. Vaikas ją supranta (yra pasyvusis dvikalbis), todėl jei mama nesiliaus su vaiku kalbėjusi lietuviškai, vaikas lietuvių kalbą supras ir atėjus laikui / tinkamoms aplinkybėms, pradės ją vartoti.
- Geriausia su vaiku kalbėti savo gimtąja kalba, nes jei kalba yra tik išmokta, ji gali būti gramatiškai netaisyklinga, gali būti ne tokia turtinga (idiomų, patarlių ir kt. prasme).
- Pasitaiko, kad dėl tam tikrų priežasčių, tėvai pasirenka namuose ir ne tik su vaiku bendrauti aplinkos, kurioje gyvena kalba, nors jos gerai ir nemoka. Tokios strategijos siūloma vengti, nes, pirmiausia, tai gali neigiamai atsiliesti vaiko ir tėvų santykiams; taip pat tokiu atveju vaikas girdi netaisyklingą tartį, netaisyklingas gramatinės struktūras.

Tėvai turėtų susipažinti su kelių kalbų įsisavinimo stadijomis, tam, kad nekiltų nereikalingo streso ir nuo-

gastavimų, kad vaikas tinkamai neišmoks nė vienos kalbos:

Pirmojoje stadijoje vaikas tikslingai neskiria kalbų – yra vienas žodynas, kurį sudaro abiejų kalbų žodžiai.

Antrojoje stadijoje pradedama perimti skirtingas žodyno sistemas, t. y. vaikas pradeda suvokti, kad jo žinomi žodžiai priklauso dviem skirtingoms kalboms.

Tyrimų duomenys rodo, kad dvejų su puse metų vaikai jau suvokia ir geba atsirinkti, kuria kalba su tam tikru pašnekovu bendrauti, pavyzdžiui, su tėčiu – prancūzų, su mama – anglų kalba. Beje, šiuo ir vėlesniu laikotarpiais mažieji viename sakinyje gali pramaišiu vartoti abiejų kalbų žodžius (tai vadinama kodų kaita; angl. code mixing, code switching). Baimintis nereikėtų, tai nėra kalbos sutrikimo ar vaiko kalbų maišymo požymiai, o natūrali dvikalbio vaiko kalbos raida – vaikas daikto pavadinimą moka dar tik viena kalba, todėl jį pavadina tos kalbos žodžiu, kurį moka.

Dvikalbių anglų ir ispanų kalbas vartojančių vaikų kalbos tyrimų rezultatai parodė, kad pustrėčių metų vaikai abejomis kalbomis geba įvardyti apie 30 proc. žinomų daiktų. Taigi, *antrojoje stadijoje* vaikas jau suvokia ir skiria dvejų kalbų žodžius, tačiau žodžių junginius ir sakinius konstruoja pagal vieną – gramatiškai paprastesnę kalbą.

Trečiojoje stadijoje vaikas galų gale „išnarplioja“ ir sintaksės taisykles, pradeda suvokti skirtingų kalbų žodžių jungimo ir sakinių konstrukcijų dėsninumus.

Šioje stadijoje vaikai kiekvienos kalbos pradeda mokytis atskirai, kaip tai nuo pat pradžių daro vienkaliai. Taigi, dvikalbiai vaikai turi įveikti tam tikrus etapus, kol suvokia, kad geba bendrauti dviem kalbomis ir supranta, kad kiekvienai kalbai yra taikomos skirtingos taisyklės. Todėl natūralu, kad abiejų kalbų raida šiek tiek vėluoja, lyginant su jų bendraamžių vienkalių kalbos raida.

Dvikalbystės / daugiakalbystės nauda

- Dvikalbiams/ daugiakalbiams vaikams lengviau sukaupti dėmesį, nes jų smegenyse vyksta „slopinimo procesas“. Nesvarbu, kuria kalba bendraujama, abi kalbos visada yra aktyvios, tik viena iš kalbų, kuria tuo metu nebendraujama, yra slopinama. Dėl šių papildomų smegenų veiklos funkcijų, dvikalbiams/ daugiakalbiams vaikams lengviau sukonzentruoti dėmesį į keliamą probleminį klausimą, lengviau susikaupti, atsiriboti nuo nereikalingos informacijos sprendžiant užduotis.

- Dvikalbiai/ daugiakalbiai vaikai pasižymi labiau išsivysčiusia savikontrole, kai pereinama nuo vienos užduoties prie kitos. Pavyzdžiui, pateikiamos įvairių spalvų kortos su spalvotomis figūromis jų viduje. Pirmiausia vaikų prašoma atrinkti kortas pagal jų spalvą, vėliau pakeičiama užduotis ir prašoma atrinkti kortas pagal jose esančią figūrą. Vaikams iki 5 metų ši užduotis apskritai sunkiai įveikiama, vyresniems vienkaliams sunku „persijungti“ nuo vienos užduoties prie kitos, o dvikalbiams / daugiakalbiams – sunkumų nekyla. Jiems tai – lyg kalbų keitimas, prisitaikymas prie skirtingomis kalbomis šnekančių pašnekovų.

- Žinoma, kelių kalbų mokėjimas vaikui bus didelis privalumas tiek mokantis mokykloje ir universitete, tiek ieškantis darbo, tiek keliaujant ir kitose gyvenimo srityse.

Dvikalbystė / daugiakalbystė stimuliuoja kalbinę ir bendrą raidą, taip pat, kaip jau minėta, dvikalbių/ daugiakalbių vaikų pažintiniai gebėjimai geresni nei vienkalių – jiems geriau sekasi susidoroti su įvairiomis kognityvinėmis, tokiomis kaip suvokimo, dėmesio sukaupimo, išmąstymo ir kt. užduotimis. Ir nors pirmuosius žodžius iš vaikų lūpų tėvai gali išgirsti šiek tiek vėliau ir ilgiau laukti gramatiškai taisyklingų sakinių, dvikalbystės / daugiakalbystės nereikėtų tapatinti su kalbėjimo vėlavimu ir laikyti kalbos sutrikimu.

ŠALTINIAI:

Bialystok E., 2001, *Bilingualism in Development: Language, Literacy, and Cognition*.

Bialystok E., Craik F. I., Luk G., 2012, *Bilingualism: Consequences for mind and brain*. *Trends in Cognitive Sciences*, 16(4), 240–250.

Barac R., Bialystok E., 2011, *Cognitive development of bilingual children*. *Language teaching*, 44, 36–54.

Thordardottir, E., Brandeker. M., 2013, *The effect of bilingual exposure versus language impairment on non-word repetition and sentence imitation scores*. *Journal of Communication Disorders* 46, 1–16.